

Неля РУДНИЦЬКА,

orcid.org/0000-0002-2377-9251

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри початкової освіти та культури фахової мови

Житомирського державного університету імені Івана Франка

(Житомир, Україна) *nelarudnickaa016@gmail.com*

Тетяна ШАНСКОВА,

orcid.org/0000-0002-1204-0275

доктор педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри початкової освіти та культури фахової мови

Житомирського державного університету імені Івана Франка

(Житомир, Україна) *doktorshans@ukr.net*

Інна КОНОВАЛЬЧУК,

orcid.org/0000-0002-9391-3786

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри початкової освіти та культури фахової мови

Житомирського державного університету імені Івана Франка

(Житомир, Україна) *inna.kopovalchuk@ukr.net*

ПОТЕНЦІАЛ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена розгляду процесу формування соціальної компетентності учнів початкової школи прийомними театральними мистецтвами. Проаналізовано сучасні освітні вимоги щодо формування соціальної компетентності та можливості театральних мистецтв у цьому процесі. Охарактеризовано поняття «соціальна компетентність», «соціальна компетентність учнів початкової школи», «театральне мистецтво», «прийоми театралізації» в науковому контексті.

Подано структуру соціальної компетентності учня початкової школи, а саме: мотиваційний, когнітивний, поведінково-діяльнісний, рефлексивний компоненти. На основі розробленої програми дослідження з метою визначення рівня соціальної компетентності молодших школярів був проведений педагогічний експеримент.

На основі вивчення сучасних філософських, психолого-педагогічних, культурологічних досліджень науковців, а також вимог концепції НУШ, Державного стандарту початкової освіти та інших законодавчих документів було виділено та охарактеризовано такі критерії соціальної компетентності молодшого школяра: когнітивний (знаннєвий), емоційно-ціннісний і поведінковий. Відповідно до критеріїв соціальної компетентності молодшого школяра було виділено низький, середній та високий рівень її сформованості.

Результати аналізу констатувального етапу експерименту засвідчили, що соціальна компетентність учнів початкових класів за всіма критеріями недостатньо сформована. Тому було розроблено та впроваджено експериментальну програму театральної дитячої студії «Країна мрій», основними завданнями якої було набуття знань учнями про поведінку та взаємодію у соціумі, використання їх в повсякденному житті та формування соціально важливих якостей особистості. Подано психолого-педагогічне та методичне обґрунтування категорій і понять, що розширюють сучасне розуміння теорії і практики театральних мистецтв у формуванні соціальної компетентності молодших школярів; виявлення впливів, засобів і функцій виховного потенціалу театральних мистецтв; визначення педагогічних умов організації педагогічної взаємодії вчителя та учнів початкової школи засобами театральних мистецтв.

Після проведення формувального етапу експериментальної роботи в учнів експериментальної групи на 19% зменшилася кількість учнів низького рівня та на 44% збільшилася кількість учнів високого рівня сформованості соціальної компетентності. Такі результати засвідчили ефективність експериментальної роботи.

Ключові слова: компетентність, соціальна компетентність, структура соціальної компетентності, соціальна компетентність молодшого школяра, театральне мистецтво, методи театралізації у формуванні соціальної компетентності молодшого школяра.

Nelya RUDNYTSKA,*orcid.org/0000-0002-2377-9251*

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Primary Education and Professional Language Culture
Zhytomyr Ivan Franko State University
(Zhytomyr, Ukraine) nelarudnickaa016@gmail.com*

Tatiana SHANSKOVA,*orcid.org/0000-0002-1204-0275*

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Primary Education and Culture of the Professional Language
Zhytomyr Ivan Franko State University
(Zhytomyr, Ukraine) doktorshans@ukr.net*

Inna KONOVALCHUK,*orcid.org/0000-0002-9391-3786*

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Primary Education and Culture of the Specialized Language
Zhytomyr Ivan Franko State University
(Zhytomyr, Ukraine) inna.konovalchuk@ukr.net*

THE POTENTIAL OF THEATER ARTS IN FORMING THE SOCIAL COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

The article is devoted to the consideration of the process of formation of social competence of elementary school students using theatrical techniques. Modern educational requirements regarding the formation of social competence and the possibility of theatrical art in this process are analyzed in this article. The concept of “social competence”, “social competence of primary school pupils”, “theatrical art”, “techniques of theatricalization” is characterized in the scientific context.

The structure of social competence of an elementary school student is presented, namely: motivational, cognitive, behavioral and activity, reflective components. A pedagogical experiment was conducted on the basis of the developed research program in order to determine the level of social competence of junior high school students.

Based on the study of modern philosophical, psychological-pedagogical, cultural studies of scientists, as well as the requirements of the concept of the National Academy of Sciences, the State Standard of Primary Education and other legislative documents, the following criteria for the social competence of a junior high school student were identified and characterized: cognitive (knowledge), emotional-value and behavioral. According to the criteria of the social competence of a junior high school student, a low, medium and high level of its formation was distinguished.

The results of the analysis of the ascertainment stage of the experiment proved that the social competence of elementary school students is, by all criteria, formed insufficiently. Therefore, an experimental program of the theater children’s studio “Land of Dreams” was developed and implemented, the main tasks of which were the acquisition of knowledge by students about behavior and interaction in society, their use in everyday life, and the formation of socially important personality qualities. The article presents psychological-pedagogical and methodical substantiation of the categories and concepts that expand the modern understanding of the theory and practice of theater art in the formation of social competence of younger schoolchildren. Identifying the influences, means and functions of the educational potential of theatrical art, determination of pedagogical conditions for the organization of pedagogical interaction between the teacher and primary school students by means of theatrical art.

After the formative stage of the experimental work, the number of students of the experimental group decreased by 19% and the number of students with a high level of social competence development increased by 44%. Such results proved the effectiveness of the experimental work.

Key words: *competence, social competence, structure of social competence, social competence of a junior high school student, theatrical art, methods of theatricalization in the formation of social competence of a junior high school student.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах модернізації освіти в Україні увага науковців і практиків акцентується на проблемі формування соціальної компетентності дітей як передумові успішної самореалізації особистості в різних сферах життя та виступає результатом соціалізації особистості. Тому одним з основних завдань

початкової освіти є формування в учнів готовності до взаємодії з іншими людьми на основі гуманістичних цінностей, дотримання соціальних норм і правил поведінки, вияву ініціативності, відповідальності, лідерських якостей.

Реформування освіти України передбачає відновлення змісту навчання з орієнтацією на

«ключові компетентності», оволодіння якими дозволить учням адаптуватися до умов соціуму, оскільки лише компетентна особистість має можливість реалізувати себе у мінливих умовах сучасного суспільства та успішно розбудувати його в майбутньому.

Соціальна компетентність особистості означає здатність людини взаємодіяти з іншими людьми в соціальному середовищі на основі різних варіантів взаємодії, встановлювати контакти з ними, розуміти сутність подій, а також передбачати наслідки власних дій та вчинків інших.

Розвиток соціальної компетентності молодших школярів є важливою складовою їх навчання, тому що оволодіння ними необхідними вміннями та навичками соціальної взаємодії відбувається завдяки впровадженню в освітній процес інноваційних технологій, зокрема, технології театрального мистецтва.

Включаючи учнів в такий вид діяльності можна допомогти їм урізноманітнити соціальні навички, навчитися виражати себе, працювати як команда та розвивати співчуття до інших тощо. Театральне мистецтво надає можливість практикувати навички вирішення проблем і розвитку критичного мислення. Беручи участь у театралізованій діяльності, учні можуть навчитися програвати різні ролі та позиції, що допоможе їм краще розуміти інших і ставитися до них.

Формування соціальної компетентності учня початкової школи засобами театрального мистецтва сприяє набуттю молодшим школярем моральних світоглядних цінностей, вміння орієнтуватися в соціально-культурному просторі. Театр – це реальна практика ефективного морального виховання, яка виявляється для дитини першим досвідом рефлексії (розгляд себе через іншого, досвіду співпереживання і творчої свободи). Театр дозволяє сформуванню вміння здійснювати творчу діяльність на основі власного внутрішнього світу, активізує моральні переживання і роздуми.

Актуальність обраної теми статті обумовлена високим виховним потенціалом театрального мистецтва і необхідністю вирішення проблем, пов'язаних з формуванням соціальної компетентності молодшого школяра. Учні у процесі театралізованої діяльності відпрацьовують життєві, етичні навички в конкретних соціальних ситуаціях, розширюючи свій моральний досвід, засвоюючи позитивні форми соціальної поведінки. Театральне мистецтво, засоби сценічного спілкування мають значний педагогічний потенціал при формуванні соціальної компетентності особистості молодшого школяра.

Аналіз досліджень. Вивченням соціальної компетентності особистості займалися І. Бех, Н. Бібік, Н. Гавриш, М. Гончарова-Горянська, І. Єрмаков, І. Коновальчук, А. Мудрик, Л. Лепіхова, Т. Поніманська, О. Савченко, Л. Сохань, М. Степаненко та ін. Наукові розвідки В. Коваленко та Л. Кулакової присвячені формуванню соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій та в умовах освітньо-виховного процесу. Структура соціальної компетентності проаналізована в роботах М. Докторович, Н. Калініної, Т. Смагіної, В. Федько та ін.

Ряд дослідників театрального мистецтва підкреслюють, що заняття мистецтвом, зокрема театральною діяльністю є важливим засобом естетичного виховання та соціалізації особистості. Особливого значення дитячому театру як засобу соціалізації та залучення особистості до естетичних цінностей надавали ще А. Макаренко, В. Сухомлинський. Особливості естетичного виховання школярів розглядають О. Комаровська, Л. Масол, А. Єршова, Є. Сазанов, А. Щebro та ін., а вихованню естетичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку посвячені дослідження А. Капської, Л. Левченко, Н. Миропольської, В. Ширяєвої, Л. Чуриліної та ін. Театральному, екранному та сценічному мистецтву в практиці сучасної початкової школи приділяють увагу Т. Турчин та О. Гордійчук та ін.

Незважаючи на різнобічність представлених робіт і їх безсумнівну теоретичну і практичну значимість, завдання розвитку соціальної компетентності молодших школярів засобами театрального мистецтва залишається відкритою для теоретичного осмислення та експериментального дослідження.

Метою статті є представлення можливостей театрального мистецтва у формування соціальної компетентності учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. В умовах становлення нової української школи надзвичайно актуальною є проблема формування соціальної компетентності учнів початкових класів, що зумовлено пошуком оптимальних шляхів підготовки їх до самостійного життя. У Концепції «Нова українська школа» поняття «компетентність» визначається, як динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність (Нова українська школа, 2019: 14). Н. Бібік вважає, компетентність результатом набуття компетенцій, що передбачає

особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності (Бібік, 2015: 52).

Отже, аналізуючи ці поняття, ряд авторів визначають компетентність як результат навчання або навченість, в той час, компетенція – це те, що породжує вміння, дію, як можливість встановлення зв'язку між знанням і ситуацією або, в більш широкому сенсі, як здатність знайти, виявити знання і дію, яка підходить для вирішення проблеми.

Більшість дослідників визначають «соціальну компетентність» як інтегральну характеристику, яка включає соціальні мотиви, знання, навички взаємодії з іншими людьми, із самим собою й з соціальним середовищем, що забезпечує особистості ефективність дій (М. Гончарова-Горянська); інтегральна якість особистості, яка включає в себе необхідні знання, досвід, здібності, сформовані в результаті соціалізації (Р. Лейчук); здатність співвідносити свої прагнення з інтересами інших людей і соціальних груп, продуктивно взаємодіяти з членами групи, які вирішують спільну задачу, і дозволяє використовувати ресурси інших людей і соціальних інститутів для вирішення поставлених завдань (Н. Лук'янчук, Н. Климова, О. Ковальова, Ю. Савченко); як система складних соціальних вмінь та навичок взаємодії, різноманітних сценаріїв поведінки в типових життєвих ситуаціях, що дають змогу адаптуватися, приймаючи рішення зі знаннями справи (В. Шахрай, 2008: 360); складне переплетення умінь, знань і дій, орієнтованих та організованих відповідно до навколишньої соціальної реальності, які відкривають і забезпечують можливість самореалізації в заданій ситуації (М. Докторович, 2009: 145).

Соціальну компетентність ми можемо визначити як інтегративну здатність особистості, яка формується в результаті соціалізації, та є системою, що включає в себе мотиви, цінності, соціальний досвід, здібності, знання, вміння та навички особистості, цілісність яких забезпечує ефективність взаємодії з іншими людьми, самостійність пошуку конструктивних рішень проблем у практичних життєвих ситуаціях, можливість швидкої адаптації до нових умов життя і самореалізації.

У Державному стандарті початкової освіти наголошується, що громадянські та соціальні компетентності пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях,

пов'язаних з різними проявами дискримінації (Державний стандарт, 2018: 93).

Під поняттям «соціальна компетентність молодшого школяра» В. Коваленко розуміє підтверджену здатність особистості, що виявляється у відкритості до суспільства, навичках соціальної поведінки, готовності до сприймання соціально спрямованих інформаційних повідомлень, відповідальності перед іншими за свої вчинки та вміння вибудовувати свою поведінку в середовищі поєднаної реальності (реальному і віртуальному) у відповідності до соціальних норм і суспільних цінностей (Коваленко, 2017: 15). Л. Кулакова визначає соціальну компетентність учня початкової школи як компетентності, що сприяють успішній взаємодії із соціумом та містять знання, уміння та навички суспільної поведінки та діяльності (Кулакова, 2022: 67).

Таким чином, в сучасному науковому просторі немає єдиного визначення поняття «соціальна компетентність молодшого школяра». У контексті нашої роботи ми будемо розглядати її як інтегративну характеристику особистості молодшого школяра, яка постійно удосконалюється у процесі навчання, виховання та розвитку. Основу соціальної компетентності учня початкової школи складають знання, соціальні мотиви, поведінкові алгоритми, а також якості особистості: ініціативність, відповідальність, комунікабельність, працездатність, толерантність, прагнення самореалізуватися тощо.

У молодшому шкільному віці відбувається формування готовності до співпраці, роботи в команді, розвиваються комунікативні навички, здатність приймати власні рішення і прагнути до розуміння власних потреб і вимог.

Для діагностики та планування процесу формування соціальної діяльності учнів початкових класів необхідно проаналізувати її структуру. При цьому необхідно враховувати, як зазначає І. Коновальчук, що властивості компетентності як цілісної системи визначаються не тільки і не стільки сумарними властивостями окремих компетентностей, що входять до її складу, скільки специфікою її структури та особливими системоутворюючими, інтегративними зв'язками (Коновальчук, 2014: 262).

Структура соціальної компетентності представлена у роботах багатьох дослідників. Т. Смагіна в структурі соціальної компетентності виділяє знаннєвий, ціннісний та поведінковий компоненти (Смагіна, 2010: 142), М. Докторович – когнітивно-ціннісний, емоційно-мотиваційний, інтерактивно-комунікативний, поведінково-діяльнісний

(Докторович, 2007: 8), В. Коваленко – когнітивно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний, поведінково-діяльнісний, комунікативний, інформаційно-рефлексивний компоненти (Коваленко, 2017: 15). Наведені позиції дослідників, на наш погляд, свідчать про те, що структура соціальної компетентності є, перш за все, сукупністю мотивів, соціальних знань, умінь і навичок, що застосовуються в головних сферах діяльності людини, і саме названі складові виступають основою соціальної компетентності.

На основі аналізу досліджень сучасних науковців щодо структури соціальної компетентності було виділено такі її компоненти: мотиваційний, когнітивний, поведінково-діяльнісний, рефлексивний. Ми переконані, що ефективному формуванню соціальної компетентності, адекватної соціальної поведінки учнів початкової школи, пізнання себе й соціуму сприятиме використання різних засобів театрального мистецтва.

Театральне мистецтво пов'язане з різними формами людського буття, завдяки йому здійснюється передача духовного досвіду, культурної спадщини суспільства, забезпечується цілеспрямований естетичний вплив на особистість, що сприяє розвитку її естетичного сприймання, смакових орієнтацій, почуття і свідомості, розуміння прекрасного в природі, житті, людських відносинах. Оволодіння акторськими техніками значно допомагає дітям набути навичок соціальної взаємодії з однолітками.

Театральне мистецтво – це особливий вид творчої діяльності, який дає можливість використовувати художні методи та прийоми для створення образів, що сприяє розвитку мовлення, мислення, регулює поведінку тощо. Уроки з елементами театрального мистецтва можуть бути ефективною формою організації не лише навчального-виховного процесу в початковій школі, а й засобом адаптації учня до нових умов співіснування з оточуючими, засобом трансформації соціального досвіду, пізнання однолітків та дорослих, розвитку та презентації власних творчих можливостей тощо. Такі уроки стимулюють розвиток образного мислення, соціальної уяви, соціального інтелекту, створюють умови для того, щоб у свідомості учня виникли бажання і потреба в діяльності, самоосвіті та самовихованні.

Театральне мистецтво має широкий вплив на розумовий та психоемоційний розвиток дітей, допомагає учням проявити активність, розгальмувати рухи, розвинути впевненість у собі та підвищити самооцінку, покращити пам'ять, збагатити словниковий запас тощо. Виступаючи перед ауди-

торією, учні навчаються виступати перед публікою та виражати себе. Це може допомогти їм почуватися впевненіше в інших соціальних ситуаціях, наприклад, у класі. Окрім соціальних переваг, театралізована діяльність допомагає молодшим школярам розвинути творчі здібності та уяву. Але це можливо лише за умови систематичного використання методів театрального мистецтва під час навчального процесу та в позаурочний час.

Значну роль у засвоєнні дитиною смислів, мотивів, відтворенні соціальних відносин, формуванні ціннісних орієнтацій відіграє театральне мистецтво, як найдоступніша для сприйняття дитини сфера людської діяльності.

Згідно з новими програмами для початкової школи, реалізуються нові змістові лінії, форми організації освітнього процесу на засадах інтеграції освітніх галузей. Так за типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Р. Шияна є змістова лінія «Театралізуємо», яка «служить розвитку комунікативних умінь учнів, зокрема вміння моделювати різні ситуації спілкування, обирати відповідні комунікативні стратегії, досліджувати несловесні засоби спілкування» (Типова освітня, 2018: 126). Ця змістова лінія призначена до залучення дітей до сценічної творчості, розвитку емоційного інтелекту, креативного мислення, здобуття навичок ефективної взаємодії, формування лідерських якостей, ініціативності, емпатії тощо.

У Концепції художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів та Програмі художньо-естетичного виховання, зазначено такі прийоми театралізації: «вдихнути життя» в картину (пантоміма, жестикулювання, міміка); «демонстрація» поз, жестів, рухів людей, тварин, казкових персонажів, за допомогою пантоміми; розігрування уявного діалогу за сюжетом картини; створення «театру костюму»; драматизація і театралізація (з використання засобів театрального мистецтва); театралізовані епізоди; інсценівка міні-оповідань про національний костюм, гаптування, прикраси; музично-хореографічні сценки; пісні-ігри (Турчин, 2021: 60).

Із метою визначення рівня сформованості соціальної компетентності в учнів початкової школи студентами ННІ педагогіки ЖДУ імені Івана Франка спеціальності «Початкова освіта» під час виробничої педагогічної практики було проведено експериментальне дослідження у загальноосвітніх закладах м. Житомира. Його програма передбачала: дослідження соціальних знань учнів; виявлення особливостей емоційно-ціннісної сфери дітей, ставлення учнів до оточую-

чих; виявлення поведінкового компонента, поведінки дітей в тій чи іншій ситуації, оцінювання вчинків інших людей. Успіх сформованості соціальної компетентності багато в чому залежить від правильного врахування та об'єктивної оцінки його результатів. Об'єктивна оцінка ефективності формування соціальної компетентності у молодших школярів передбачає обґрунтування відповідних критеріїв та показників. Нами були визначені такі критерії сформованості соціальної компетентності в учнів початкової школи: когнітивний (знанневий), емоційно-ціннісний і поведінковий. Визначені критерії рівня сформованості соціальної компетентності є основою для подальшої розробки методики діагностики рівня сформованості соціальної компетентності у молодших школярів.

Для вирішення цього завдання нами використана система методів і методик, які репрезентують когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти соціальної компетентності у молодших школярів. Кожна з методик розрахована на вирішення конкретного завдання. Доцільність їх поєднання дала змогу створити реальну картину соціальної вихованості дітей молодшого шкільного віку й уникнути суб'єктивності в оцінках. У процесі їх застосування здійснювалися спостереження за поведінкою дітей і ходом педагогічного процесу, анкетування серед учнів, обговорення й програвання життєвих ситуацій, аналіз продуктів творчої діяльності (дитячих малюнків) тощо.

Відповідно до критеріїв соціальної компетентності учня початкової школи було виділено низький, середній та високий рівень сформованості соціальної компетентності молодшого школяра.

Після проведення констатувального етапу експерименту 28% (ЕК) і 20% (КК) дітей мають високий рівень сформованості соціальної компетентності. Такі діти характеризуються глибокими і повними знаннями про правила поведінки в суспільстві, чіткими уявленнями про роль людини в суспільстві, розумінням та усвідомленням основних соціальних понять, розумінням та вмінням оцінювати життєві ситуації. 45% (ЕК) і 39% (КК) учнів мають середній рівень сформованості соціальної компетентності. Діти молодшого шкільного віку характеризуються турботливістю у ставленні до людей, проте деколи проявляють нейтральність у своїх стосунках із оточуючими. Готовність до соціальної поведінки висока, однак активність проявляється недостатньо, часто прийняття рішення у ситуації соціального вибору залежить від думки або слова оточуючих, а не від самої дитини. 27% (ЕК) і 41% (КК) учнів мають низький рівень сформованості соціальної компетентності:

у дітей відсутня системність у засвоєнні соціальних правил та понять, недостатність інтересу до соціальних проблем, низька самооцінка, репродуктивна поведінка.

Результати констатувального етапу експерименту свідчать про те, що такий рівень сформованості соціальної компетентності у молодших школярів є недостатнім. Нашим завданням є підвищення рівня соціальної компетентності учнів. Доцільним є використання засобів театрального мистецтва у формуванні соціальної компетентності учнів початкових класів.

Наступний етап експериментальної роботи передбачав розробку та впровадження у роботу з молодшими школярами програми театральної дитячої студії «Країна мрій», мета якої полягала у формуванні соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку на заняттях театральної дитячої студії.

Основними завданнями програми були спрямовані на набуття знань учнями про поведінку та взаємодію в соціумі, використання їх в повсякденному житті та формування соціально важливих якостей особистості.

Програма театральної дитячої студії «Країна мрій» містила 7 тем: 1) Театральне мистецтво та його особливості (ознайомлення з метою та змістом роботи дитячої театральної студії «Країна мрій», з правилами поведінки, технікою безпеки під час занять, проведення бесід «Театр», «Акторське мистецтво», перегляд ілюстрацій за темою, гра «Веселі перетворення»); 2) Театральні жанри та види театрів (розповідь про різновиди театрального мистецтва (музичний, драматичний, ляльковий тощо), вправи «Скажи як я», «Театральна абетка», інсценізація етюдів, вправ на партнерську взаємодію); 3) Професія актор (вправи на розвиток творчої активності дітей «Покажи емоцію», «Дзеркало», «Тінь», психогімнастика «Ми ідемо до театру», театралізована діяльність з використанням маріонеток та «Театр тіней»); 4) Тренінг оволодіння елементами сценічних дій (бесіда «Як з'явився театр», навчання невербальним (міміка, пантоміміка, жест) та вербальним засобам спілкування, розвиток просторово-часової орієнтації та загальної моторики в процесі використання імітаційних рухів, вправи «Хвиля», «Крила», «Муха», інсценізація «Ходить гарбуз по городу»); 5) Робота над дикцією (розвиток навичок емоційного спілкування, бесіда «Улюблені казки», розподіл ролей до вистави, робота над чіткістю дикції (чистомовки, скоромовки), розвиток слухового сприймання, вправи «Трансформатор», «Пеленгатор»); 6) Екскурсія до

театру, відвідування вистави (формування соціальних навичок поведінки, розвиток емоційної сфери, емпатії, екскурсія до лялькового театру, відвідування вистави «Попелюшка», зустріч з актором театру, бесіда, творчі етюди на тему побаченого та обговорення вистави); 7) Вистава казки «Заяча крамничка» (виховання любові до рідної мови та казок, сприяння до участі дітей в роботі над сценарієм казки, розробці гриму та костюмів, в репетиціях, формування емоційної стійкості, впевненості, відповідальності, дисциплінованості та взаємопідтримці).

У роботі театральної дитячої студії «Країна мрій» ми застосовували комплекс методів розвитку соціальної компетентності молодшого школяра (словесні, наочні, практичні) та видів діяльності (ігрові, репродуктивні, продуктивні). Робота студії була побудована на використанні інтерактивних та інформаційно-комунікаційних технологій та технології «створення ситуації успіху». Розповідаючи казки, читаючи літературні твори, проводячи бесіди, обговорюючи вистави та екскурсії ми використовували різні види наочності: ілюстрації, презентації, фото та відеоматеріали, медіаресурси (мультиплікаційні фільми, ляльковий театр тощо).

На заключному етапі експерименту було проведено діагностику рівня сформованості соціальної компетентності у дітей за когнітивним, емоційно-ціннісним та поведінковим критеріями.

Таблиця 1

Результати діагностики рівня сформованості соціальної компетентності в учнів початкових класів (заключний етап експерименту)

Рівні сформованості соціальної компетентності у молодших школярів	Констатувальний етап експерименту		Підсумковий етап експерименту		Різниця між показниками	
	ЕК	КК	ЕК	КК	ЕК	КК
Високий	28	20	72	27,3	+44	+7,3
Середній	45	39	20	46,3	+25	+7,3
Низький	27	41	8	35,3	-19	-5,7

Результати порівняння показників констатувального та підсумкового етапів експерименту

щодо формування соціальної компетентності у молодших школярів засобами театрального мистецтва дозволили зробити висновки про те, що реалізація методик та впровадження програми театральної дитячої студії «Країна мрій» є ефективною у формуванні соціальної компетентності учнів.

Висновки. На основі теоретичного аналізу нами уточнено сутність поняття «соціальна компетентність молодшого школяра» – інтегративна характеристика особистості, яка постійно удосконалюється у процесі навчання, виховання та розвитку. Її основу складають знання, соціальні мотиви, поведінкові алгоритми, а також якості особистості: ініціативність, відповідальність, комунікабельність, працездатність, толерантність, прагнення самореалізуватися тощо.

Встановлено, що організація та використання засобів театрального мистецтва сприяє формуванню соціальної компетентності молодших школярів, соціальної свідомості, і як результат поступово відбувається процес становлення соціальної компетентності у дітей. Результати дослідження виявили високу виховну ефективність розробленої нами програми формування соціальної компетентності, про що свідчать кількісні показники експериментальної групи (високий рівень – 28% до експерименту і 72% після проведеної роботи, середній відповідно 45% і 20% і низький – 27% і 8%).

Загалом театральне мистецтво має значний потенціал у розвитку соціальної компетентності учнів. Використання вчителем методів театрального мистецтва у роботі допомагає молодшим школярам розкритися, формує навички командної роботи, розвиває співчуття до інших, впевненість у собі, самооцінку та креативність. Беручи участь у театралізованій діяльності, учні набувають цінні соціальні знання, уміння та навички, які допоможуть їм досягти успіху в школі та в житті.

Дослідження проблеми формування соціальної компетентності учнів початкової школи засобами театрального мистецтва не вичерпується результатами наших наукових пошуків. Подальшого опрацювання потребують питання формування соціальної компетентності в сучасних реаліях невизначеності життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 47–58.
2. Державний стандарт початкової освіти / Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 класи. К. : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.
3. Докторович М. О. Соціальна компетентність як наукова проблема. *Психологія і суспільство*. 2009. № 3. С. 144–147.

4. Докторович М. О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї : автореф. дис. ... канд. пед. наук. К., 2007. 20 с.
5. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : посібник / за наук. ред. проф. М. П. Лещенко. К., 2017. 192 с.
6. Коновальчук І. І. Теорія і технологія реалізації інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах : Монографія / І. І. Коновальчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 464 с.
7. Кулакова Л. М. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах освітньо-виховного процесу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія»: ауковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, січень 2022. № 14. С. 65–69.
8. Нова українська школа: poradnik dla vchytelia / za zag. red. N. M. Bibik. Kyiv : Litera LTD, 2019. 208 s.
9. Смагіна Т. М. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету* Випуск 50. Педагогічні науки. 2010. С. 138–142.
10. Типова освітня програма початкової освіти (Цикл І (1–2 класи) під керівництвом Шиян Р. Б.) / Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 класи. К. : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.
11. Турчин Т. М. Театральне мистецтво в практиці сучасної початкової школи. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. Психолого-педагогічні науки. 2021. № 2. С. 57–63.
12. Шахрай В. Соціальна компетентність особистості в науковій літературі. *Соціальні виміри суспільства: Зб. наук. пр.* К.: ІС НАН України, 2008. Вип. 11. С. 352–362.

REFERENCES

1. Bibik N. Perevahy i ryzyky zaprovadzhennia kompetentnisnogo pidkhdou v shkilnii osviti. [Advantages and risks of introducing the competence approach in school education]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. 2015. № 1. S. 47–58. [in Ukrainian].
2. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity / Typovi osvichni prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity: 1–2 klasy. [State standard of primary education / Typical educational programs for Zahal secondary education institutions: 1–2 grades]. K. : TD “OSVITA-TsENTR+”, 2018. 240 s. [in Ukrainian].
3. Doktorovych M. O. Sotsialna kompetentnist yak naukova problema. [Social competence as a scientific problem]. *Psykhologhiia i suspilstvo*. 2009. № 3. S. 144–147 [in Ukrainian].
4. Doktorovych M. O. Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti starshoho pidlitka z nepovnoi simi [Formation of social competence of an older teenager from a single-parent family] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk. K., 2007. 20 s. [in Ukrainian].
5. Kovalenko V. V. Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii]: posibnyk / za nauk. red. prof. M. P. Leshchenko. K., 2017. 192 s. [in Ukrainian].
6. Konovalchuk I. I. Teoriia i tekhnolohiia realizatsii innovatsii u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Theory and technology of implementing innovations in general educational institutions] : Monohrafiia / I. I. Konovalchuk. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2014. 464 s. [in Ukrainian].
7. Kulakova L. M. Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv v umovakh osvitno-vykhovnoho protsesu. [Formation of social competence of younger schoolchildren in the conditions of the educational process]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”*. Seriia “Psykhologhiia”: aukovyi zhurnal. Ostroh : Vyd-vo NaUOA, sichen 2022. № 14. S. 65–69 [in Ukrainian].
8. Nova ukrainska shkola [New Ukrainian school]: poradnyk dlia vchytelia / za zah. red. N. M. Bibik. Kyiv : Litera LTD, 2019. 208 s. [in Ukrainian].
9. Smahina T. M. Poniattia ta struktura sotsialnoi kompetentnosti uchniv yak naukova problema. [Concept and structure of social competence of students as a scientific problem]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu* Vypusk 50. Pedahohichni nauky. 2010. S. 138–142 [in Ukrainian].
10. Typova osvitchna prohrama pochatkovoї osvity (Tsykl I (1–2 klasy) pid kerivnytstvom Shyian R. B.). [Typical educational program of primary education (Cycle I (grades 1–2) under the leadership of Shyian R.B.)]. / Typovi osvitchni prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity: 1–2 klasy. K. : TD “OSVITA-TsENTR+”, 2018. 240 s. [in Ukrainian].
11. Turchyn T. M. Teatralne mystetstvo v praktytisi suchasnoi pochatkovoї shkoly. [Theatrical art in the practice of a modern elementary school]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholia*. Psykhologo-pedahohichni nauky. 2021. № 2. S. 57–63 [in Ukrainian].
12. Shakhrai V. Sotsialna kompetentnist osobystosti v naukovii literaturi. [Social competence of the individual in scientific literature]. *Sotsialni vymiry suspilstva: Zb. nauk. pr.* K.: IS NAN Ukrainy, 2008. Vyp. 11. S. 352–362 [in Ukrainian].